

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ПРОСТИТУЦІЇ ОРГАНАМИ МІЛІЦІЇ УСРР У 1921–1925 РР.

LEGAL BASIS ANTI PROSTITUTION POLICE SSR IN 1921-1925 RR.

Крижна В.В.,

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник наукової лабораторії
Національної академії внутрішніх справ*

Розглянуто та проаналізовано основні нормативно-правові акти, якими керувались у своїй діяльності з протидії проституції працівники міліції УСРР. Також встановлено етапи протидії проституції в період 1921–1925 рр. Зроблені ґрунтовні висновки щодо зазначеної тематики.

Ключові слова: радянська міліція, проституція, будинок розпусти, вербування, кримінальна відповідальність, кримінальний кодекс, сутенерство, облава.

Рассмотрены и проанализированы основные нормативно-правовые акты, которыми руководствовались в своей деятельности по противодействию проституции работники милиции УСРР. Также установлены этапы противодействия проституции в период 1921–1925 гг. Сделанные основательные выводы относительно рассматриваемой тематики.

Ключевые слова: советская милиция, проституция, дом разврата, вербовка, уголовная ответственность, уголовный кодекс, сутенерство, облава.

Considered and analyzed the basic regulations that guided in its activities to combat prostitution, police officers of the Ukrainian SSR. Also found steps to counter prostitution during the 1921–1925 biennium. Made solid conclusions about the subjects under consideration.

Key words: soviet militia, prostitution, house of debauch, criminal responsibility, criminal code, procuring, roundup.

Актуальність теми. Проблема проституції відома з давніх часів, але останнім часом вона все більше загострюється та набирає загрозливіших тенденцій. Адже на сьогодні це явище неухильно зростає, стає все більш транснаціональним. Разом зі стрімким розвитком інформаційних систем з'являються нові форми сексуальної експлуатації людини людиною. Все це не може не викликати значного занепокоєння та усвідомлення необхідності удосконалення нормативно-правової бази з протидії цьому явищу, в тому числі і силами органів внутрішніх справ. Адже саме міліції належить провідна роль у боротьбі з сексуальною експлуатацією жінок. Зазначимо також і те, що сьогодні стрімко розвиваються стандарти прав і свобод людини і громадянина, що також вимагає приведення нормативної бази у відповідність до цих стандартів. Особливого значення це набуває в період реформування МВС загалом та міліції зокрема.

Саме тому вважається за потрібне вивчення іноземного досвіду із зазначеного питання, а також звернення до напрацювань попередніх років, у тому числі періоду встановлення радянської влади, адже саме тоді формувались нормативні основи протидії згаданому явищу з боку міліції, які стали основою для подальшого організаційно-правового забезпечення такого напрямку роботи міліції на території радянської України.

Ступінь розробленості. Правове регулювання протидії проституції стало об'єктом дослідження багатьох учених як у радянський період, так і після здобуття Україною незалежності. Це питання піднімалось фахівцями з різних галузей права: конституційного,

адміністративного, кримінального, а також кримінології. Зокрема ґрунтовно досліджували цю проблематику Ю.В. Александров, М.І. Арсеньєва, П.Н. Бєлий, В.І. Варивода, І.П. Голосніченко, К.К. Горянов, О.М. Джужа, М.М. Дорогіх, В.О. Іващенко, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, М.Й. Коржанський, Я.Г. Лизогуб, В.І. Олефір, О.П. Рябченко, В.К. Шкарупа та ін. Проте ці науковці досліджували в основному сучасний їм період, тоді як період із 1921 по 1925 рр. у хронологічні рамки їх досліджень не потрапив або ж розглядався побіжно, в контексті розгляду іншої проблематики.

Дослідженню ж історичного аспекту цього питання увага фактично не приділялась. У такому ракурсі можна виділити лише окремі праці П.П. Михайленка.

Метою статті є аналіз положень основних нормативно-правових актів, котрі регулювали форми роботи міліції у сфері протидії проституції в період 1921–1925 рр., а також аналіз судової практики стосовно осіб, обвинувачених у сутенерстві, звідництві, утриманні будинків розпусти.

Виклад основних положень. Із перших років утвердження радянської влади на території України подолання проституції позиціонувалось нею як одне з головних завдань у рамках боротьби з «паразитичними верствами суспільства». Тим не менше, станом на літо 1921 р. влада визнавала, що на цьому етапі повне викорінення проституції як такої неможливе, натомість можна лише здійснити ряд заходів, спрямованих на зменшення її проявів.

Виходячи з цього, 13 липня 1921 р. ВУЦВК було прийнято постанову «Про боротьбу з проституці-

єю». У ній зазначалось, що до планомірної боротьби з проституцією необхідно залучати радянські, професійні та партійні організації. Їм належало здійснювати заходи попередження, а також широку агітацію, як усну, так і письмову, стосовно шкоди та згубності цього явища. І лише у виключних випадках належало застосовувати заходи припинення та покарання.

Окрім того, боротьбу з проституцією належало здійснювати центральним та місцевим міжвідомчим комісіям. Їм належало право:

1) поміщення до концтабору «особливо-запеклих проститутток, котрі не бажали повернутись до виробничої праці»;

2) притягнення до судової відповідальності таких категорій осіб – утримувачів притонів, будинків розпусти, звідників, а також осіб, котрі користувались важким матеріальним становищем жінок для досягнення для себе грошового прибутку та іншої вигоди;

3) ініціювання судового переслідування, внесення скарг у народний суд та внесення касаційних скарг на постанови суду стосовно справ про проституцію, а також оскарження постанов адміністративних закладів на загальних підставах [1].

Невдовзі після прийняття цього документа РНК було прийнято рішення про посилення покарання за сприяння проституції. Зокрема передбачалось застосування судовими установами посиленого покарання до осіб, винних у таких діях: розбещення малолітніх, що не досягли 14-річного віку; статеве розбещення неповнолітніх, що не досягли 16-річного віку; втягнення у розпусту з використанням важкого матеріального стану особи; утримання притонів, будинків розпусти та надання заради грошової або іншої вигоди свого житла чи іншого приміщення з метою проституції; звідництво та використання шляхом розпусти важкого матеріального стану жінок з метою досягнення для себе грошового прибутку та іншої вигоди.

Право порушення кримінального переслідування за вище зазначеними категоріями належало загальним органам боротьби зі злочинністю, а також центральним та губернським міжвідомчим комісіям з боротьби із проституцією, центральним та місцевим органам Наркомсоцзагу, братам та сестрам соціальної допомоги. Причому, комісіям з боротьби із проституцією, органам Наркомсоцзагу, братам та сестрам соціальної допомоги надавалось право брати участь у судових процесах стосовно означених категорій справ, користуючись при цьому всіма правами сторін [2].

Але, незважаючи на здійснювані заходи, станом на початок 1922 р. проституція все ще залишалась однією з проблем, котра потребувала рішучої протидії, в тому числі і силами міліції. Адже її значне поширення становило небезпеку не лише з огляду на моральний аспект проблеми, а й з погляду цілком практичного: завдяки їй значно поширювались венеричні захворювання, в тому числі серед особового складу Червоної армії. До того ж у великих містах, таких як Київ, Харків, Одеса, існували притони, проституція там поширювалась також шляхом звідництва та сутенерства.

З метою подолання вказаного явища, зважаючи на кримінально караній характер таких діянь, як утримання притонів, звідництво та сутенерство, керівництвом міліції радянської України було наказано «здійснити найрішучіші та енергійні заходи для ліквідації цих ганебних явищ у робітничо-селянській республіці». А саме: притони виявити та закрити, осіб, винних у таких порушеннях, заарештувати, дізнання проводити в найкоротші терміни та направляти до суду [3].

Хоча, аналізуючи роль міліції в боротьбі з проституцією, варто відмітити, що відбувались і певні порушення законності, котрі траплялись з боку працівників міліції стосовно цього питання. Один з таких випадків було описано в листі обуреного громадянина, опублікованому в газеті «Комуніст» від 28 листопада 1922 р.: днем раніше на одній з вулиць Харкова міліціонер, котрий оголосив себе «спеціалістом-експертом з питань проституції» зупиняв на вулиці всіх жінок, повертав їх обличчям до ліхтаря і таким чином вирішував – проститутка перед ним чи ні. Усіх осіб, запідозрених таким чином в проституції, він зібрав в окрему групу для подорожі до найближчого відділення міліції. На зауваження деяких чоловіків про те, що затримані жінки не є проститутками, міліціонер заявив, що «око його ніколи не обманює, а тому він просить не втручатись у розпорядження влади».

Цей випадок викликав значний резонанс, що виллється у вимогу до керівництва міліції відповісти, які цілі переслідувались подібними діями, хто є їх нахненником та яким чином буде покарано винних [4].

Вже наступного дня начальником міліції республіки було надано публічну відповідь на цей лист, в якій зазначалось, що Головне управління міліції республіки повністю розділяє обурення автора листа з приводу наведеного випадку і, безумовно, вважає діє міліціонера недопустимими. Більше того, на даний момент вже здійснювалось дізнання стосовно піднятого питання з метою притягнення винних керівників міліції до відповідальності за «невміння роз'яснити своїм підлеглим зміст наказів та розпоряджень центральної влади».

Притягнення до відповідальності саме керівного складу міліції з таким формулюванням було викликано також і тим, що міліції неодноразово видавались розпорядження та накази про способи боротьби з проституцією в дусі постанови ВУЦВК від 13 липня 1921 р., згадуваної вище, в тому числі не захоплюючись заходами примусу. Зокрема наказом по міліції УСРР № 531 від 13 листопада 1922 р. передбачалось, що мають бути припинені будь-які масові облави на проститутток, як для їх примусового медичного огляду, так і для відправлення на примусові роботи. Боротьба ж із проституцією повинна вестись шляхом усної чи письмової агітації, закликами до добровільної явки на медичні огляди, акцентуючи увагу на згубності заразних хвороб. І лише у випадку явного виявлення факту зараження тієї чи іншої проститутки затримувати її та направляти в органи охорони здоров'я для лікування.

Осіб же, котрі займались звідництвом, утриманням притонів, будинків розпусти, готелів з «номерами на ніч», належало притягувати до відповідальності шляхом складання протоколів та передачі їх органам судової влади [5].

Безперечно, що успішна боротьба з будь-яким суспільно-шкідливим явищем неможлива без належного нормативного забезпечення. Говорячи з такої позиції про явища, що передбачають кримінальну караність, необхідно чітко визначити, яке саме діяння може бути заявлене як злочин. Для цього, насамперед, потрібно закріпити відповідні склади злочинів у нормативному акті вищої дії. Таким актом став прийнятий у 1922 р. Кримінальний кодекс УСРР (КК УСРР). Глава V цього документа містила перелік злочинів, направлених проти життя, здоров'я, свободи та гідності особистості. Серед них окремим підрозділом було виділено злочини у сфері статевих стосунків. До них, зокрема, відносились: примушування, з корисних або інших особистих мотивів, до заняття проституцією, здійснюване шляхом фізичного або психічного впливу (ст. 170 КК УСРР); звідництво, утримання притонів розпусти, а також вербування жінок для проституції (ст. 171 КК УСРР). Причому, примушування до заняття проституцією каралось позбавленням волі на термін не менше 3 років з суворою ізоляцією. Звідництво ж, утримання притонів та вербування жінок каралось позбавленням волі на термін не менше 3 років з конфіскацією всього або частини майна. Якщо ж особи, втягнені в проституцію, перебували на піклуванні чи в підлеглих обвинуваченого або не досягли повноліття, то покарання підвищувалось на термін не нижче 5 років позбавлення волі [6].

Говорячи про необхідність протидії проституції силами міліції, виявлення місць розпусти і звідництва, а також притягнення винних до кримінальної відповідальності, варто скласти уявлення про те, що саме собою являло це явище у досліджуваній період та якою була судова практика стосовно такої категорії справ. З цією метою розглянемо окремі випадки, що мали місце в 1923–1924 рр. та широко висвітлювались у засобах масової інформації.

Так, у 1923 р. на Одещині А. Акопник утримував мебльовані кімнати, котрі за своєю суті були будинком терпимості. У закладі панувала сувора дисципліна. Жінки щодня методично займались проституцією, за невиконання розпоряджень гостей або господаря вони виганялись з кімнат. Ні хвороба, ні особисті справи не слугували виправданням для відмови. «Невихід на роботу» або «залишення посту», як це називалось А. Акопником, каралось штрафом. Зважаючи на проблему поширення венеричних захворювань при такому роду діяльності, А. Акопник домовився з лікарем – спеціалістом з венеричних захворювань про здійснення ним оглядів жінок. Таким лікарем став Е.І. Герман, котрий після огляду вручав А. Акопнику свідоцтва про здоров'я жінок, завірені своїм підписом та печаткою. Таким чином, А. Акопник мав можливість гарантувати «безпеку своїм клієнтам», у зв'язку з чим його під-

приємство процвітало. За свої послуги Е.І. Герман отримував 20 рублів за місяць. Після виявлення міліцією протизаконного характеру діяльності А. Акопника його самого та його посібників було передано до суду. За результатами розгляду справи Одеським губернським судом, самого А. Акопника було засуджено до 2 років позбавлення волі з суворою ізоляцією, а В.І. Германа – до 3 років. Проте В.І. Герман з вироком суду не погодився, аргументуючи це тим, що в його діях немає складу злочину і він виконував «обов'язок лікаря». Проте Верховний суд, розглянувши справу в касаційному порядку, залишив вирок у силі, визнавши дії В.І. Германа нічим іншим, як пособництвом [7].

Загалом же, випадки, коли проституцією займались у мебльованих кімнатах, готелях і т. ін. не були рідкісні. Або ж діяли справжні притони, відкриті під таким виглядом. Так, у квітні 1924 р. працівниками міліції як будинок розпусти було викрито готель «Європа», в якому при обході міліціонери виявили проститутток. Під час слухання справи губернським судом власники готелю – брати Скляренко, Теренюк та Задорожний заперечували свою причетність до утримання притону. Натомість вони пояснювали, що все, що сталось, – це випадковість. Адже вони навіть винесли усну постанову із заборобою пускати до готелю підозрілих осіб, особливо, жінок. Наявність же в готелі проститутток ними була пояснена тим, що номер ввечері зняли якісь молоді люди, документи обіцяли принести зранку.

На протривагу цим словам, гості «Європи» свідчили, що номери в готелі здавались навіть не по годинах, а по хвиликах. Суд виніс рішення, встановивши, що в «Європі» був відвертий притон, і засудив Задорожного до 4 років позбавлення волі, а інших – до 3 років. У засуджених було конфісковано все майно [8]. Таким чином, ми можемо спостерігати практичне використання в судовій практиці норм КК УСРР, що стосувались протидії проституції.

У 1924 р. одночасно з відміною раніше проаналізованого наказу по міліції та розшуку № 531 1922 р. було прийнято Інструкцію органам міліції з боротьби із проституцією. Передбачалось, що в майбутньому боротьба з проституцією повинна здійснюватись у межах, встановлених цим документом, значну увагу звертаючи на викорінення пособництва в її розвитку [9]. Передбачалось таке коло обов'язків працівників міліції у сфері боротьби з проституцією:

- викриття притонів розпусти (після виявлення підлягали закриттю);

- виявлення та затримання осіб, котрі займаються звідництвом, утриманням притонів, вербуванням жінок для проституції (торгівля живим товаром) та сутенерством (проживаючих за рахунок проститутток) (підлягали затриманню та притягненню до судової відповідальності згідно зі ст. ст. 170, 171 КК УСРР);

- здійснення заходів до недопущення використання публічно-розважальних місць для заняття проституцією та перетворення їх у притони розпусти.

Здійснення вуличних облав на проститутток прямо та чітко заборонялось. Також міліції заборонялось

при викритті притонів здійснювати будь-які безпосередні репресивні дії стосовно окремих проститутток та їх клієнтів. Їх дозволялось лише притягувати в разі необхідності як свідків у певній справі. Якщо ж будуть виявлені проститутки, котрі не досягли 16-річного віку, то вони повинні бути направлені у відповідні органи Наркомсоцзаху.

Усі заходи, здійснювані міліцією у сфері боротьби з проституцією, підлягали узгодженню з місцевими Радами з боротьби із проституцією.

З метою точного обліку та з'ясування результатів роботи міліції у цій сфері її органи повинні були вести відповідну документацію, в якій відображалась інформація про кількість виявлених притонів, кількість затриманих осіб, підозрюваних у примушуванні до заняття проституцією, здійснюваному шляхом фізичного або психічного впливу; звідництві, утриманні притонів розпусти, вербуванні жінок для проституції [10].

Висновок. Отже, аналізуючи сказане вище, можна відмітити, що в досліджуваній період на території радянської України здійснювалось досить широке коло заходів, направлених на протидію проституції як явищу. Серед суб'єктів їх здійснення широка роль відводилась міліції. Адже їй належало право криміналь-

ного переслідування у випадках сприяння проституції. На міліцію було покладено обов'язок виявлення та закриття місць, де займаються проституцією, затримання осіб, котрі організовували таку діяльність і т.д. Варто відмітити і той факт, що «боротьба з проституцією не перетворилась у боротьбу з проститутками». Адже в нормативній базі, котрою керувалась міліція, прямо заборонялось проведення масових обшуків на проститутток, застосування до них репресивних заходів, примусове направлення на медогляди. Натомість акцентувалась увага на необхідності протидії проституції шляхом роз'яснень, агітації, лише в рідкісних випадках використовуючи заходи примусу. Важливим кроком у протидії цьому явищу стало прийняття КК УСРР, в якому було чітко встановлено, за які саме діяння у цій сфері особа може бути притягнена до кримінальної відповідальності.

Таким чином, можна говорити про те, що нормативна база, котрою керувалась міліція у цьому питанні, була досить демократичною, а порушення законності, котрі траплялись з боку працівників міліції стосовно зазначеного питання, були викликані скоріше не недосконалістю законодавства, а людським фактором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. О борьбе с проституцией : Постановление ВУЦВК от 13.07.1921 г. // Борьба с преступностью в Украинской ССР. – Т. 1 : 1917–1925 гг. – К., 1966. – 831 с.
2. Об усилении наказания за содействие проституции : Постановление РНК от 09.09.1921 г. // Борьба с преступностью в Украинской ССР. – Т. 1 : 1917–1925 гг. – К., 1966. – 831 с.
3. ЦДАВО України. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 1050. – Арк. 31.
4. Коммунист (Харьков). – 1922. – № 273.
5. Коммунист (Харьков). – 1922. – № 274.
6. О введении в действие Уголовного кодекса УССР : Постановление ВУЦВК от 23.08.1922 г. // Борьба с преступностью в Украинской ССР. – Т. 1 : 1917–1925 гг. – К., 1966. – 831 с.
7. Коммунист (Харьков). – 1923. – № 242.
8. Коммунист (Харьков). – 1924. – № 90.
9. Приказ по милиции и розыску УССР № 215 от 17.10.1924 г. // Михайленко П.П., Кондратьев Я.Ю. Історія міліції України у документах і матеріалах : у 3 т. – Т. 1 : 1917–1925 рр. – К. : Генеза, 1997. – С. 413.
10. ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 2. – Спр. 806. – Арк. 25–25 зв.